HLUVUKO wa HINA

Buku Ya Mudyondzisi

Chauke E, Maramwidze O, Mbalati P, Mephulangogaja AH
na Sithole E

HLUVUKO WA HINA

Tangha 1

Buku Ya Mudyondzisi

ZPH Primary School XiHlengwe Series

Xangani Promotion Association

(Chauke E, Maramwidze O, Mbalati P, Mephulangogaja A.H naSithole E)

ZPH PUBLISHERS (PVT) LTD.

Ndebele

P.O Box GD 510
Greendale
Harare, Zimbabwe

First published 2010

Xangani Promotion Association

Vahleri: Madlome Steyn K.
Mephulangogaja Abel H.
Phikela Herbert
Zumbo Patrick

Xivumbeko na nakhaviso: Lovemore Chinyanyu

Mutshila: Tirivangani Chodeva

Nkhaviso wa khavhara: Mathew Chikuse

ISBN: **978 0 7974 4201 6**

Origination by: **Buckham Originators**

Printed by: PHOENIX PRINTERS

Leswi nga ndzeni

Kavanyisa **Pheji**

Manghenelo

Buku ya mudyondzisi yosungula ya Xichangana yi endleriwe ku pfuna vadyondzisi hi tindlela to hambanahambana ta ku dyonzisa vana va tangha yo sungula.

Buku leyi yi na tikavanyisa makumenharhutsevu hikwaswo na pfuxeto. (revision). Swidyondzo leswi swi dyondzisiwaka swi kongomela ku hluvukisa vutshila bya rirhimi mune byi nge : kuyingisa, kuvalavula, kuhlaya na kutsala. Buku ya mudyondzisi yi kongomela nakambe ku vevukisa ku dyondzisa xichangana na ku humesa vana va kotako ku landzelela mahanyele ya tumbuluko, fumo, vutshila na swa vufumi migangeni ya vona.

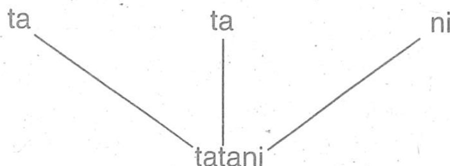
Kuyingisa na kuvulavula

Ku ringetiwe ngopfu ku lavisisa tindlela leti nga kokako vadyondzi leswaku va tsakela ku yingisa na ku vulavula. Buku leyi yi ta nyika tihlokomhaka ta phikizano leti vadyondzi va to endla ka mitlawa ya vona. Vana va dyondzisiwa vutshila bya ku yingisa kan'we kuri hava thleleriso leswaku va nga heti karhi.

Kuhlaya na kutsala

Tindlela ta mahlayele na matsalele manene ta dyondzisiwa ka tangha leyi yo sungula. N'wana a nga fanelangi ku tshikiwa a suka tangha yo sungula ku fika tangha kombo a nga koti kuhlaya. N'wana u fanele kupfuniwa hi munyondzisi ka tihlupho hikwato ta ku hlaya enge ku xona ku a nga tsakeli ku hlaya na ku tsala.

Mudyondzisi u fanele ku dyondzisa vadyondzi mipfumawulo yo hambanahambana ya switwari(vowels) na switatisi (consonants) leswaku va kota ku vumba marhito na swivulwa swa xikombiso (e.g)

Mudyondzisi un'wana na un'wana u ni ti ndlela ta yena.

Kutsala

Karhi ni karhi mudyondzisi u fanele ku tsala ka khumbitsalelwa (board) vana va cuvukile. Vana ava tshame kahle loko ka va tsala. Vana va sungula ku tsala emoyeni vata tsala hasi va nga so tsala tibukwini. Vana va fanele ku tsala ku suka ka ximatsi ku ya ka xinene.
Ku pfuna vana va salelako ka swidyondzo (remedial work), vana va nyikiwa makhadi ya ku va tirhisa ka va ecetela kutsala na kuhlaya. Mudyondzisi u fanele ku nyika vana mitlango yo hlaya. Mitlango yi nga ka buku leyi ya kota kutirhisiwa hi mudyondzisi na swin'wani swayena.

Hlolisiso(Evaluation)

Mudyondzisi u fanele ku hlolisisa ku n'wana un'wana na un'wana u kotile na ku tsandzeka swihi eku heleni ka tivhiki ta tsevu. Ku hlolisisa ku endliwa eku mudyondzisi a kota ku pfuna vana va saleke ndzhako.

Mipfumawulo

Ku sungiliwa hi switari: a e i o u.

Switatisi swi landzelaka hi swona swin'wana switirhisiwaka ka buku ya tangha yo sungula.

v	l	n	t	m	s	f	k	x	h	y	p
r	b	d	j	w	z	c	q	gq	py	g	dz
lw	n'w	dy	tl	ts	rh	sw	mb	ny	pf	tw	hl
kw	kh	nh	dl	vh	ng	ph	ch	bv	b'	d'	nd
ndl	nw	by	wh	tlh	n'	nj	th	qh	nq	mh	ndz
xj	ngw										

Ku sukela ka kavanyisa ya kombo vana va ta hlaya swivulwa hasi ka xifaniso xi nga bukwini ya vona .
Swivulwa leswi swifanele swiyelana na xifaniso xi nga ka swona na

switwari swa vhiki. Vana a va cuvuke na ku hlaya swivulwa (look and say). Vana a va nyikiwe karhi wa ku lava switwari na switatisi vaha ku swi dyondzaku.
Kavanyisa 7 **valava ma, ta, na, va** na **la** phakathi ka swivulwa.

Buku ya mudyondzisi yi nyika swotirhisa ka swidyondzo swohambana hikwaswo na mitlango ya dyondzo ku endlela ku pfuna vadyondzisi va nga na hlupheko na rirhimi ra Xichangana. Mudyondzisi u kuceteliwa leswaku a tirhisa miehleketo ya yena-vo.

Vuxaka na silabasi

Swidyondzo hikwaswo swi suka ka silabhasi ya Xichangana.

Swotirhisa

Swilo swo tirhisa ka swidyondzo switsaliwe. Kambe a swi vuli ku mudyondzisi u fanele ku tirhisa swi nga tsaliwa ka buku tsena. Mudyondzisi u fanela ku lava swin'wana swayena.

Swin'wana swotirhisa hileswi

- Mifanikiso ya hombe yin'wana yi kumeka ka tibuku ta vana
- Makhadi yamarhito na mavito ya vana
- Swidzandzana swa ku tsala hi swona
- Swirhibyana na tinyungi to hambanahambana
- Tibuku ti nga havako mindzati (lines)

Swin'wana swiphato namitlango

1. Tsakani Tsakani pfuka.
   Tsakani Tsakani hlamba
   Tsakani Tsakani famba xikolweni
   Ngende! Ngende! Simbhi
   Tsakani Tsakani dyondza, yingisa, tlhariha.

2. Famba mbombela famba.
   Murhandzi wa hina hikwerhu
   Famba mbombela famba
   Wena u nga hlawuliki
   U rhwala swivanana na vahombe
   Uphinda u rhwala vakhegulu

3. Hi hina lava!
Hi hina swiluva
A mu vutisi swilo yini?
Hi huma kaya.
Mu tile na mani?
Le tilweni mi tile na mani?
Hi Muchini
Muchini mani?
Hi yena N'wa pfula.

4.

Musumi:	Khoma hloko
Vapfumeleri:	Hi leyi
Musumi	Yin'wana ya kona
Vapfumeleri:	Ku hava
Musumi:	Khoma voko
Vapfumeleri:	Hi leri
Musumi:	Rin'wana ra kona
Vapfumeleri:	Hi leri
Musumi:	Khoma hlana
Vapfumeleri:	Hi lowu
Musumi:	Wun'wana wa kona
Vapfumeleri:	Kuhava

5. Mbhale mbhale!
Huwe-e!
Mbhale mbhale!
Huwe-e!
Ama cici banga
Banga mangongoti
Mangongoti lawa
Anga thumba xeleni
Xeleni wu lahleka
Axi, ndova ndovani lexi xi vona marhambo
Khodo!

6. Hivuyile ku ta vona Vulani
Vulani Vulani Vulani
Hi vuyile ku ta vona Vulani
Vulani Vulani Vulani we!

7. Swa mbuti! swa mbuti!
Swani hlamarhisa.
Sati malepfu nuna malepfu
Swani hlamarhisa.

8. Xikhoma matsolo xivuyile
Xikhoma matsolo xithlelele
Xikhoma matsolo xivuyile
Xikhoma matsolo xithlelele

9. Musumi: A hiyeni n'wana mhani
Vapfumeleri: A he ahiyeni n'wana mhani kirivani
Musumi: Tinyiko n'wana mhani
Vapfumeleri: A he ahiyeni n'wana mhani kirivani
Musumi: Vulani n'wana mhani
Vapfumeleri: A he ahiyeni n’wana mhani kirivani

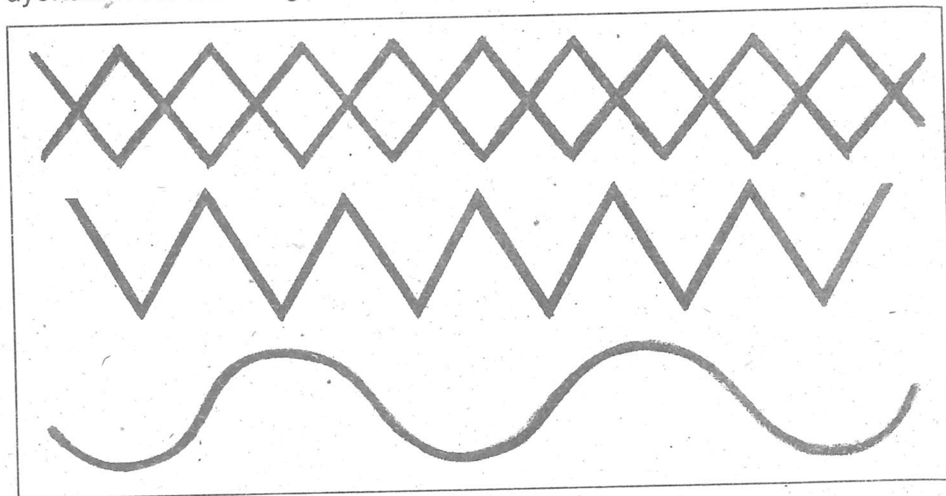
10. Musumi: Xibodze-e xibodze.
Vapfumeleri: Xa dya mbowa
Musumi: Xibodze
Vapfumeleri: Xi dya mbowa

11. Musumi: Tandza li bolile
Vapfumeleri: Tandza li bolile
Musumi: Tandza li bolile
Vapfumeleri: Tandza li bolile
Musumi: Kokwani mu bolile nghenani phakati

12. Ximanga xanga
Hun`wi-i
Lexi ni ngasiya
Hun`w-i
Siku la pfula
Hun’wi-i
A ni twa mahlo
Hun`wi-i
Nyamuthla na xi lava
Hun’wi-i
Ni le kuteni
Hun`wi- i.

Tipeteni

Ku tsala tipeteni vana va tova ka va endla onge va hlakana kambe ka va dyondza. Aku tsala onge hi leswi:

Makhadi emarhito

Mudyondzisi a va na swi khwama swaku vekela makhadi ya marhito. Vana vafanela ku teka makhadi ku hlaya marhito loko vari hava swin'wana swa kuendla.

Kuhlaya ku vulavula na ku tsala

Mapeletwana a fanele a dyondzisiwa ku sungula hi lawa ya ku olova kuya ka lawa a nonohaku. Swivulwa swi nga hasi ka buku ya vana swilava eku vana vaswivona naku swihlaya.

Nongonoko yabuku 1(a) na buku 1(b)

a) Swifaniso swotala swi la ka Kavanyisa yin'wana na yin'wana ya ku vana va bula hi swona. Swin'wana swifaniso swi komba marhito ya nga dyondziwa ka vhiki yo karhi.

b) Kusuka ka kavanyisa yin'we (1) kufika kavanyisa tsevu (6) vana va to va ka va dyondza tipeteni eku va kota ku tsala ku suka ka ximatsi kuya ka xinene ka va suka hehla va ya hasi.

c) Kusuka ka kavanyisa khombo (7) vana va ta dyondzisiwa

mapeletwana. Kusuka ka la ya nga na maletere mambirhi onge na, sa, fa, la,va, za, ba, ka, ta, ji, ga, sa, na, man'wanyana o fana na wona.

Mitlango

Ka swidyondzo swa ku hlaya mudyondzisi u ta hlangana na mitlango yo hambana yi endlako eku vana va tsakela ku hlaya onge hi leyi:

a) xiphepherhele
b) kunjova
c) ku rhola makadi ya nga khubumetiwa
d) ku vumba swidorhi hi daka
e) kutirhisa mapeletwana kuvumba marhito

Mapeletwana (syllables)

Mapeletwana ya nga na maletere manharhu ya ta sungula ku dyondzisiwa ka buku ya mapeletwana lawa ya nga ne vulongwa byi endlaka eku swi olova ku hlaya.

lwa	dla	kha	n'wa	mba
nha	swa	nya	vha	dya
pfa	nga	tla	kwa	pha
tsa	rha	pya	hla	cha

na man'wanyana o fana na wona

Swiletelo

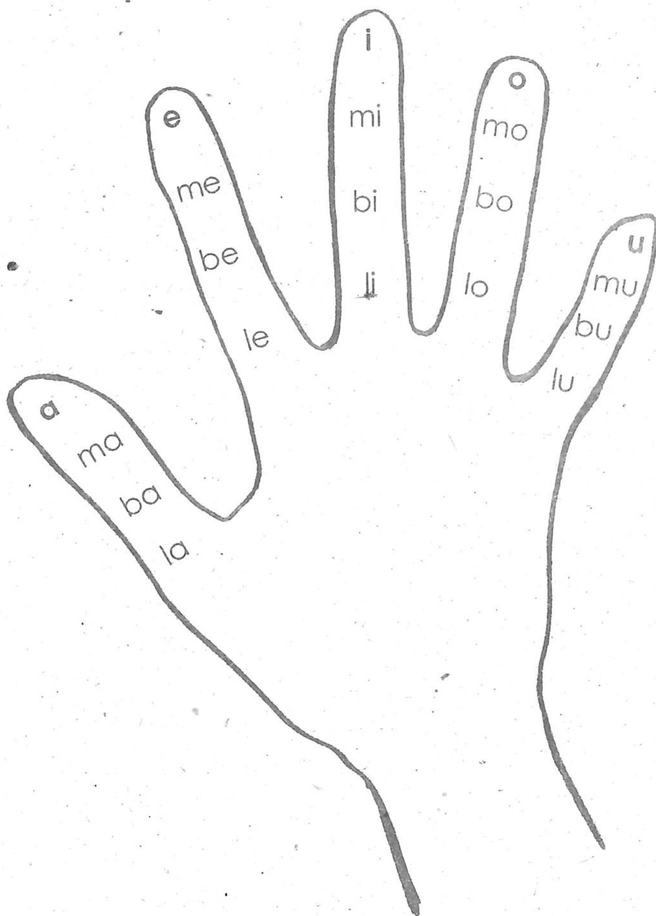
- Vana vadyondza hi ku tlherisela karhi na karhi a va tlherisele swidyondzo swa vona.
- Vana vafanele ku tshama kahle eku vata tsala kahle
- Vana va fanele ku tshikiwa va tsala hi mavoko lawa ava olovelako.
- Mudyondzisi u fanele eku cuvukisisa vana vatsalako na kuhlaya vahunduluxile mabuku.
- Alani ka mu tlerhisela switwari onge: a e i o u ka mapeletwana hikwawo.
- Vana a va pfuniwe ku tsala maletere kahle onge

p	g	y	q	y
b	d	h	l	k

Tirhisani mitlango yo hambanahambana eku vana va tsakela ku hlaya.

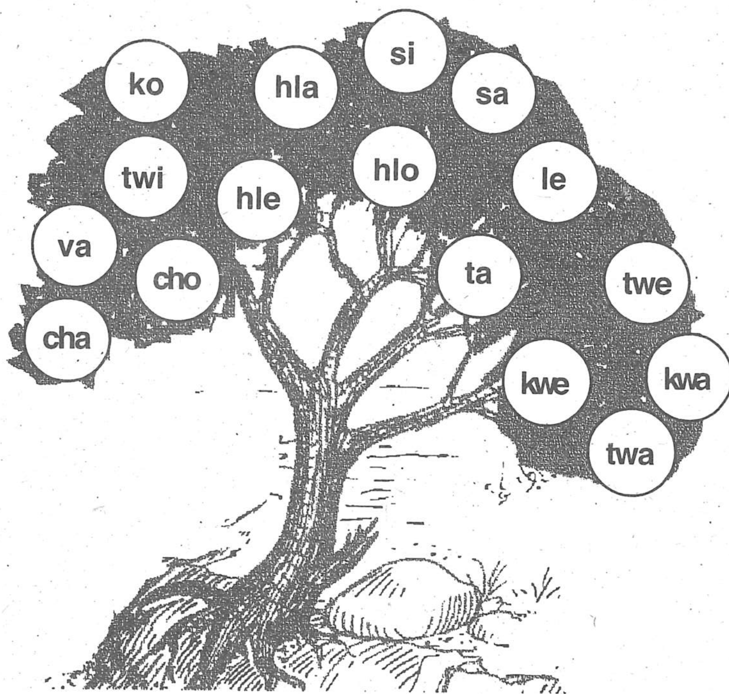
Mitlango yaku hlaya

Tlango 1

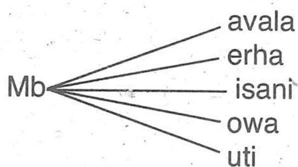
Tsalani xifaniso xa voko ka khumbitsalelwa. Tsalani switwari onge swi nga ehehla.
Vana a va hlaye mipfumawulo ya switwari na mapeletwana ka titiho tavona.

Tlango 2

Vana va ecetela ku kola mamengo sinyeni ka va vumba marhito hi mapeletwana ya kona.

Tlango 3

Vana a va hlaye marhito lawa yanga tsaliwa ka mitlawa yavona.

Tlango 4

Vana va rendzeleta vhilu ka va hlaya marhito ya vumbekako.

Tlango 5

dya	xa
dla	hle
twa	tsa
rha	vha

N'wana u tlanga xiphepherhele ka a rhaha xipfalo lomu xi welako kona wa hlaya mapeletwana lawo. Loko un'wana, a nghena yena luya a huma loko atsandzekile ku hoxa kumbe kuhlaya.

Tlango 6

Xikombiso

Tsemani makhadi a nghenelanako ka mitlawa yo tala. Teka makadi a fambelanako e ku a humeta rhito.

Tlango 7

Tsalani makadi mu veka ndzaleni. Vana a va lungise xinjovo xi nga na magnet. Vana va cicana ka vanjova ni ku hlaya marhito

Tlango 8

Khomanisani maphepha mambirhi ya humeta xifaniso xa yindlo. Vekelani mafasitele. Khadi la le hehla tsemani fasitele eku mu pfula ka fasitela lin'wana na lin'wana. Vekani swifaniso mavito ya swona ma hi tsaliwe phakati. N'wana a a vule xifaniso a tlhela a hlaya vito la kona.

Tlango 9 : Basisa Poto

Tsala xifaniso xa poto la hombe ka khumbitsalelwa. Tsala makhadi ya mapeletwana mu ma veka xikarhi ka poto.

Loko n'wana a rhola a kota ku hlaya timani na peletwana la kona. Kusuka ka poto. Tsalani man'wani loko lama ya nga tsaliwa ma helile.

KAVANYISA 1

Swikongomelo

Eku vana:

a) va yingisa na ku vulavula hehleni ka miti ya vona.
b) va vulavula leswi va swi vonaka ka swifaniso.
c) va tiviwa hi mudyondzisisi wa vona hi mavito.
d) vatsala moyeni hititiho ndzhati wo lulana.
e) va endla mitlango ya ku hlaya.

Swotirhisa

- Makhadi ya mavito ya vana na mudyondzisi.
- Mifanikiso yi nga bukwini ya vadyondzi.
- Tin'hwembe, swidzandzana, swirhibyana.
- Swidori.

Swoendla

Kuvulavula na ku yingisa:

- Mudyondzisi a a endle eku vana vatwanana na yena xikan'we na vana hikwavo kilasini.
- Vana a va vulavule leswi ya vonako ka swifanikiso swi nga ka.
- khadi lin'wana na lin'wana.
- Vana vaendla tlango wa mavito ya vona. (tlango9).
- Vana va vula leswi va vonako ka yindlo ya xitanga ya le dorobeni.
- Mudyondzisi wa va pfuna ku va twisa leswi va nga swi tiviki.
- Vana vavula leswi va swi vonaka ka xifaniso xa xikolo.

Kutsala

- Mudyondisi u tsala tipeteni vana va cuvukile.
- Vana va tsala tipeteni moyeni na le hasi.
- Va va tsala mindzhati yo lulama ku suka ka ximatsi ku ya ka xinene.
- Vana vatlanga "Mbhalembhale-" (Tlango 5).
- Vana va longa maribye kumbe tin'hwembe ka mindzhati va tsaleke yona ku suka ka ximatsi ku ya ka xinene.
- Vana va famba ka va vona leswi va nga tsala.

Kuhlaya

- Vana va endla mitlango ya ku hlaya.
- N'wana un'wana na un'wana u hlawula khadi li nga na vito la yena.
- A vule vito la yena ka a kombeta van'wana.

KAVANYISA 2

Swikongomelo

Eku vana va:

a) vula na kuyingisa mavito ya swifuyo.
b) vulavula hi leswi va swivonaka ka swifaniso.
c) tsala moyeni na le hasi mindzhati yo lulama nati peteni.
d) vaendla mitlango ya kuhlaya.

Swotirhisa

- swifaniso swasifuyo.
- swidzandzana.
- lidaka na swin'wanyana.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

- Vana va vula mavito yaswifuyo vaswivonako tibukwini ta kuhlaya.
- Vana va vula swakudya swaswiharhi vaswi vonaka ka xifaniso.
- Va vula hi swilo swohambanahambana swi lungisaka swo hambanahambana.
- Vulavula hi vana va swi fuyo.

Kutsala

- Vana ava tsale moyeni hi ritiho ndzati wo lulama kusuka ka ximatsi kuya ka xinene.
- Vana vatsala tipeteni onge:
- Vana vatsala tipeteni ta maletere onge: VVVVVV
- Vana va khomanisa hi ritiho xifuyo na leswi xidyako xona.
- Vana va vumba swifuyo hi lidaka.

Kuhlaya

Vana:

- Va endla mitlango ya kuhlaya.
- Vahlaya swi nga ka swifanikiso.
- Vana va khomanisa swifambo swifambelanako, nyine na n'wana.

KAVANYISA 3

Swikongomelo

Eku vana va:

a) vula mihlovo (colours) yo sungula.
b) hlawula na ku hlengeleta swilo hi muhlovo.
c) hlawula xin'we xo hambana na swin`wana hi muhlovo.
d) khomanisa swi yelanako hi muhlovo.

Swotirhisa

- Tikirayoni.
- Maphepha yo tsalela.
- Makhadi ya mihlovo yo hambanahambana.
- Swibya swa mihlovo yo hambanahambana.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa:

- Vana va vula mihlovo yo sungula.
- Vana va vula mihlovo ya swibya va nga na swona.
- Vana va hlawula swofanana swimbirhi ka buku ya vona.
- Vana vahlawula swohambana na swi n'wanyana hi muhlovo.

Kutsala

Vana:

- Va tsala mindzhati ka va landzeta ku suka ka muhlovo wo sungula ku ya fika ka wa vumbirhi wufananako nawo.
- Vatsala moyeni ndzhati wu nga gombonyoka ku suka ka ximatsi ku ya ka xinene.
- Vana va penda swivumbeko (shapes) hi mihlovo va nga nyikwa.

Kuhlaya

Vana:

- Va endla tlango wo hlaya onge "Muhlovo muhlovo."
- Vana va cuvuka mifanikiso ka va vula leswi va swi vonaka lomo. (picture reading)

KAVANYISA 4

Swikongomelo

Eku vana va:

a) vula mitirho ya vatswali makaya.
b) vula mitirho ya vana makaya.
c) vaendla swifaniso swa vatirhi vo hambanahambana.
d) hlaya mifanikiso.

Swotirhisa

- Swifaniso swa swibya swi tirhisiwako makaya onge xikomu, mugqomo, xitulu na swotano.
- Swibya swi tirhiswako makaya.
- Khumbitsalelwa li nga na tipeteni.

Swoendla

Vana va:

- Vulavula hi leswi swi nga ka mifanikiso.
- Vula mitirho va yi tsakelaka.
- Vula swibya swi tirhiswako ka mitirho ya lekaya onge xikomu, tihomu, mbewu, na swotano.
- Mudyondzisi na vana va bula hehleni ka mitirho ka vahambanisa ya vafana eka ya vanhwanyana kambe va byeliwa eku vafana na vanhwanyana va kota ku tirha xikun`we.

Kutsala

Vana :

- Vatsala tipeteni tihlawuliwako hi mudyondzisi. Vatsala moyeni, hasi ni le maphepheni hi ti kirayoni ku suka ka ximatsi ku ya ka xinene.
- Vana vatsala tipeteni tinga ka kavanyisa 4 ku suka ka ximatsi kuya ka xinene.

Kuhlaya

Vana:

- Vaendla mitlango ya ku hlaya onge i xiphepherheie(phada) ya mifanekiso.
- Va hlaya ku suka ka swifaniso swi nga tibukwini ta kuhlaya kavanyisa 4.

KAVANYISA 5

Swikongomelo

Eku vana va:
a) vula vunyingi bya swilo.
b) hlawula nomboro yi hambanako na tin'wanyana.
c) hlaya leswi va swi vonaka ka xifaniso.
d) tsala tipeteni kusuka ka ximatsi kuya ka xinene.

Swotirhisa

- Swifaniso swinga ka tibuku tavana takuhlaya.
- Makhadi yamavito ya vana.
- Swibya swotirhisa swo hambanahambana onge lepula, xigqoko.
- Swin'wanyana swofana na matluka na swotano.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

Vana va:
- Vulavula hehleni ka swilo swi nga ka swifaniso.
- Boxa vunyingi bya swona leswi va swi vonako.
- Hlawula swo hambana na swin'wanyana ka va bula ka mitlawa yavona.
- Yimbelela tisimu ta kurhima ka va cina.

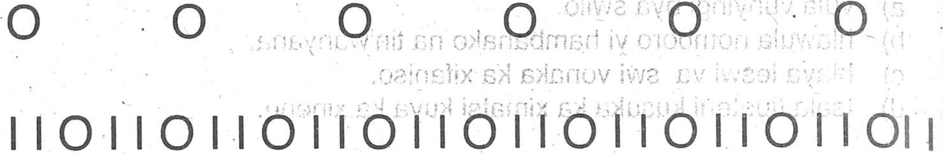
Kuhlaya

Vana va:
- Hlaya swi nga ka xifaniso xa ku rhima.
- Hlaya tinomboro ka swifanikiso swi nga nyikiwa.
- Hlaya mavito ya vona ka va pfuniwa hi Mudyondzisi.

Kutsala

Vana va:

- Tsala tipeteni kusuka ka ximatsi ku ya ka xinene onge:

- Dirowa swifaniso valavako kusuka ka xin'we ku fika ka tlhanu.

KAVANYISA 6

Swikongomelo

Eku vana va:

a) vula swirho swa mizimba yavona.
b) pimanisa swirho swamuzimba ya vona na swifuyo.
c) vula swiharhi swa nhova.
d) vula mitirho ya swirho swa muzimba.

Swotirhisa

- Vana hi vutsumbu.
- Swifaniso swa swirho ka chati.
- Makhadi ya mavito ya swirho swa muzimba.
- Makhadi ya ngana marhito ya vulako mitirho ya swirho swa muzimba.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

Vana va:
- Vula mavito ya swiharhi swa nhova.
- Vula swirho swa muzimba ya vona ni ya swiharhi.
- Vula mitirho yaswirho swa muzimba.

Kuhlaya

Vana va:
- Hlaya ku suka ka swifaniso swa swirho swa muzimba.
- Endla xiphato hi swa swirho swa muzimba.

Kutsala

Vana va:
- Tsala tipeteni tibukwini ku suka ka ximatsi ku ya ka xinene onge.

- Dirowa swifaniso swa swirho swamuzimba wa munhu ka va landzelela swi vuliwako hi mudyondzisi.

N.B. Mudyondzisi wa engetela swin'wanyanavo.

XIKAMBELO XA VANA VA NGA SE DYONDZAKU KU HLAYA NA KU TSALA MALETERE

Swikongomelo

Eku vana vakombeta eku:

a) va vupfilenyana eku vulavuleni ni ku yingiseni mbulavulo hi kuhambana ka yona na mipfumawulo va nga hoxisihoxisi.
b) vaendla leswi valerhisiweke.
c) kota ku vulavula va cuvukile leswi va swivonaka ka swifaniso hambi ku vutisiwa va swiendla va nga voni.
d) vaswikota ku hlawula kumbe ku hambanisa swilo swo hambana hi swivumbeko kumbe muhlovo.
e) kota ku khoma tipenisela ni maphepha na ku tsala tipeteni ka va ecetela leti va nga nyikiwa onge (a/w draw a pattern of 2 m's that are touching) ku suka ximatsi ku ya ka xinene.

Swotirhisa

- Swichayachayani swo kota pepe, bodlhela, bela la tihomu/ xikolo, ngoma, na swo tano.
- Swifaniso swa swilo swi nga toloveliwa hi vana kumbe swilo swa kona vutsumbu/xiviri.
- Chati li nga na tipeteni na tinomboro (vona xikambelo 4a-d) hambi ku swilo swikhomekako (concrete objects).
- Tikirayoni talidaka ni maphepha (newsprints).

Xikambelo

Mudyondzisi u ta hlolisisa leswi a swi langutelako eka vana vona va ka va hlamula hi nomo tsena hambi ku kombetela hi litiho.

1. Ku yingisa na ku ecetela mipfumawulo

Mudyondzisi u ta chaya swichayachayani vana va karhi va ecetela hi un'weun'we.

a) pepe
b) bodhlela
c) bela la tihomu
d) ngoma

2. Vana va ta endla leswi lerisiweke
a) Tshama hasi
b) Khoma livati
c) Cuvuka vuxeni/mahumadyambo kumbe vupeladyambo
d) Khoma tibuku tinharhu
e) Khoma penisela onge u lava ku tsala

Mudyondzisi u ta tsala loko n`wana a swi kotile kumbe a tsandzekile.

3. ku vulavula

Mu dyondzisi u komba vana swifaniso swo hambanahambana
Vana va vula
a) swilo swimbirhi va vonako eka xifanikso xexo.
b) vanghana va vona vambirhi.
c) vana va nga le mitini na ku boxa mavito ya vona.
d) leswi va tsakelako ku dya.

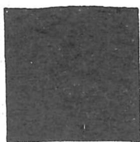
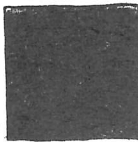
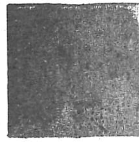
4. Ku hambanisa no hlawula swo fana

Mudyondzisi a teke chati li nga na swifaniso swa swilo tlhanutlhanu kambe.
Xin`we xa swona xi hambane na swin`wana. N`wana a hlawula xi nga hambana na swin`wana.

a) d d d b d

b) 3 3 3 8 3

c) □ □ △ □ □

d)

Xikambelo lexi xa swi kota ku tirhisiwake vana veECD(B).

KAVANYISA 7

Manana, tatana na vana

Swikongomelo

Eku vana va:

a) vona, nakutwa nakuhlaya switwari: a e i o u na switatisi v, t, n, l, m.
b) vona na kuhlaya mapeletwana ya nga na maletere mambirhi onge ma, le, ti na wo tano.
c) hlaya mapeletwana na marhito ya humako lomo onge manana, Vonani na wo tano.
d) vula mavito ya vona hi ndlela yi nga tala.
e) kota ku hlamula swivutiso hi swivulwa swinene.

Swotirhisa

- Makhadi ya nga na mavito ya vana, mapeletwana, ni marhito.
- Makhadi ya nga na rheve li fambafambako ka va vumba na kuhlaya marhito.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

Vana va:

- Vula mavito yavona mun'wana na mun'wana. Mudyondzisi wa va vutisa onge hi leswi.

Mudyondzisi: Vito la wena ni mani xana?
N'wana: Vito la mina ni Vonani.

- Va vu tisana ka swipano ka va hlamulana swi ngatala.
- Nghena ka mitlawa ya khumekhume va endla tlango wa ku vula mavito ya vona (Tlango 9).

Kuhlaya

Vana va:

- Hlawula makhadi ya nga na mavito ya vona xikarhi ka makhadi ya kilasi hikwayo ya nga hlanganisiwa.
- Hlaya mapeletwana na marhito ndzhako ka mudyondzisi.
- Hlaya mipfumawulo ya marhito ya nga ka kavanyisa 7A ka buku ya mudyondzi.
- Hlaya ndzimana ya swivulwa mune yinga nyikwa.

Kutsala

- Mudyondzisi u tsala tipeteni vana va cuvukile.
- Vana vatsundzuxiwa ku tsala ku suka ximatsini ku ya xineneni.
- Vana va tsala tipeteni hasi hi swidzandzana.
- Vana va tsala tipeteni ti bukwini.
- Vana va tsala ka va vumba marhiti hi mapeletwana.
- Vana vatsala ka va tatisa ku nga hlama hi switwari ka swivulwa.

Tihlamulo

A.	vana	manana	mina/mila	lava nuna
	mina/mila	fata	lova/lolo	mova
	tolo	vito	fole	tima

B.	luva	fata/mufana	mina/mila	malume
	Tela	tolo/tola	tuva	vito/vila
	nomo/noni	vula	vafile	fula

C. i a o

D. la na mu

KAVANYISA 8

Muti wa tatana Gezani

Swikongomelo

Eku vana va:

a) vula hi swa mindyangu ya vona.
b) vula mavito ya vanhu va tshamako na vona.
c) bula hehleni ka maxaka ya vona onge tatani, manana, kokwani xinuna, kokwani xisati, hahani, mufana, makwavo.
d) hlaya mapeletwana, switwari, switatisi na marhito yo vevuka na swivulwa.
e) tsala ka vatatisa mapeletwana, marhito na swivulwa hi switatisi.
f) hlaya mapeletwana ya vumbiwako hi switatisi s, d, k.

Swotirhisa

- Makhadi ya nga na
- Mavito ya vana
- Mifanikiso na tibuku ta vadyondzi kavanyisa 8

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

- Vana va endla tlango wa ku vulavula mavito ya vona. (Tlango 9).
- Vana vadyondziswa ku xeweta vahombe namixo va swi ecetela ka swipano onge:

N'wana: Mi pfukile njhani tatana?
Tatana: Ni pfukile u pfuka njhani n'wananga?

Kuhlaya

Vana va:

- hlaya mapeletwana na marhito hikwawo ya kavanyisa 7.
- Teka makhadi ya nga na mavito ya vona ka va hlaya ka mitlawa.
- Va hlaya ndzima yingaka kavanyisa 7.
- Va hlaya ndzima yi nga ka kavanyisa 8.

- Hlaya mipfumawulo sss, ddd, kkk yi ri yoxe na loko yi khomanisiwe na switwari 8A na B Kavanyisa 8.
- Hlaya swivulwa ka va tatisa.

Kutsala

Vana va :
- Tsala mapeletwana ni marhito.
- Tsala swivulwa swo vevuka.
- Tsala marhito va nga ya vumba ka 8D-E.

Tihlamulo

A. sala simu doki kama/koma
kula soto duku

B.

su	sa	se	fo	ku	la	do	ki
susa		sefo		kula		doki	

C.

susa	dava	kama
sela	dema	kela
	doki	doki
suka	dulu	koma
simu	divida	kula

D. 1. to 2. ki 3. sa

E. vana sesi manana
tatana vona mufana

KAVANYISA 9

Xikolo xa Vulani

Swikongomelo

Eku vana va:

a) vula vito ra xikolo na hloko ya xikolo.
b) vula mavito ya leswi va swivonaka kusuhi na xikolo xa vona.
c) hambanisa marhito ya vadyondzisi hi kuyingisa mudyondzisi ka a vulavula hambi va nga mu voni.
d) hambanisa marhito ya vanghana na va n'wana vadyondzi.
e) toloveta ku tsala tipeteni na marhito.
f) vona, va hlaya na ku tsala mapeletwana na marhito ya vumbiwe kahle hi switatisi leswi x, h, y, p na w.

Swotirhisa

- Makhadi ya mavito ya vana ni swo hambanahambana.
- Xifaniso xa xikolo xa Vulani.
- Tikirayoni ta lidaka.
- Xikolo xa vana.
- Makhadi ya marhito hikwawo ya tikavanyisa 7 na 8.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

- Vana va vula vito ra mudyondzisi wa vona, munghana na hloko ya xikolo xa vona.
- Vana va hambanisa marhito ya vanghana na van'wana vadyondzi.
- Vana va vulavula hi swa xikolo xa vona.
- Vana va vula swinga ka xifaniso tibukwini ta vona (kavanyisa 9).
- Vana vaendla tlango(Tlango 1).
- Va ecetela mudyondzisi ka vula mipfumawulo ya switwari na switatisi switshwa swa kavanyisa 9.

Kuhlaya

Vana va:

- Hlaya mipfumawulo, mapeletwana ni marhito va nga dyondza ka tikavanyisa 7 na 8.
- Hlaya mipfumawulo, mapeletwana na marhito ya kavanyisa 9 swidyondzo A na B.
- Hlaya ndzimana C. "Xikolo xa Vulani".
- Hlaya mavito yavona ka makhadi.
- Hlaya ku suka ka swifanikiso swi nga bukwini ya vona.
- Tlanga tlango wo ku hlaya.

Kutsala

Vana va:

- Tsala tipeteni \/\/\/\/\/\/\/\/\/\/ na tin'wana.
- Vumba mapeletwana, marhito ya sungulako hi switatisi x, p, h. (Vona 9A na B).
- Va hlamula swivutiso swa twisiso ka va tatisa xiyimo xi nga xikolweni xa vona.
- Dirowa xikolo, swiluva, va tsala mavito ya swona.
- Tsala letere likulu ni leritsongo onge Cc Cc Cc Cc Cc.

Tihlamulo

A. Vona buku ya vadyondzi ka 9A.

B. Vulani xitolo kolo

C. xikolo hahani penisela huha/haha
popela xuxa xaka pana/pona

D. Swifaniso swa swiluva na xikolo

KAVANYISA 10

Kuvaviseka ka Vonani

Swikongomelo

Eku vana va:

a) yingisana ku ecetela mipfumawulo ya swichayachayani.
b) vula masiku ya vhiki.
c) tolovela ku hlaya na ku khoma kahle tibuku.
d) vona, vahlaya na ku tsala mipfumawulo ya switatisi, mapeletwana matshwa yanga ka kavanyisa leyi.
e) vumba, ku hlaya na ku tsala marhito ya humaka ka mipfumawulo, switatisi na mapeletwana matshwa.
f) hlaya ndzimana na kuhlamula swivutiso swa kona.

Swotirhisa

- Makhadi ya mavito ya vana, na marhito hikwawo ku sukela ka kavanyisa 7.
- Chati la masiku ya vhiki.
- Swichayachayani swo hambanahambana.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

Vana va :

- Yingisa na ku ecetela mipfumawulo ya swichayachayani swohambanahambana onge: simbi, bela, bodlhela, swidzandzana.
- Vula masiku ya vhiki: Muvhulo, (Musumbunuko), Wavumbirhi, Wavunharhu, Wavumune, Wavutlhanu, Mugqivela, Soto.
- Va vula swilo swi kotako ku va vavisa onge : tilo, ndzilo, xikocikari, basikirhi, tidoki, mbyana. Vana va thlamusela eku swa kota ku va vavisisa ku yini?
- Va yingisa na ku vulavula mipfumawulo ya switatisi switshwa na mapeletwana ya kona(kavanyisa10).

Kuhlaya

Vana va:

- Hlaya mipfumawulo na mapeletwana ni marhito hikwawo ku sukela ka kavanyisa 7.
- Hlaya mipfumawulo, mapeletwana na marhito matshwa ya kavanyisa 10.
- Hlaya mavito ya vona ni la mudyonzisi wa vona.
- Hlaya swivulwa na xindzimana xa kavanyisa.10 (10 C).
- Endla tlango wa ku hlaya .Mudyondzisi a a hlawule. tlango.

Kutsala

Vana va:

- Tsala mavito ya vona ni la mudyondzisi wa vona , hloko ya xikolo na xikolo xa vona.
- Tsala mapeletwana, marhito na swivulwa swi nyikiweko.
- Tsala mapeletwana ni marhito ka va tatisa hi switwari onge dok_dela d_lu na swin'wana:
- Tsala ka va hlamula swivutiso.
- Tsala marhito va ma vumbeke ku suka ka mapeletwana.
- Tsala swifaniso swa swilo swi vuliweke va tsala na tihlamuselo ta kona hasi.
- Tsala tipeteni le ti landzelaka

O I O I O I O I O I O I O I O

I O I O I O I O I O I O I O I

Tihlamulo

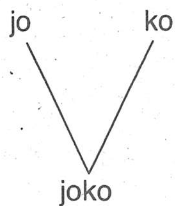
A. ba ra → bara; bi ha → biha; ja ha → jaha; ca ci sa → cacisa

le te re

letere

gu me

gume

B. bara
beke
buku
biha

jezi
jele
jama

gaha
gume
guko
gika

rito
rula
rona

C. 1. voko
2. bola
3. bara
4. kiliniki

KAVANYISA 11

Ku aka

Swikongomelo

Eku vana va :

a) vula swivula swovevuka swi nga ka swifaniso.
b) vula tin'hweti ta lembe.
c) hambanisa, va vula na kutsala mipfumawulo ya switatisi na mapeletwana matshwa ya kavanyisa 11.
d) vumba, vahlaya na ku tsala marhito ya humako ka switatisi na mapeletwana matshwa.
e) hlaya xindzimana hi ku xi twisisa.

Swotirhisa

- Makhadi ya mavito, marhito na swivulwa.
- Mitlango ya ku hlaya yi nga hlawuliwa.
- Swifaniso swi nga tibukwini ta vadyondzi.

Swoendla

Kuyingisa na kuvulavula

Vana va:
- Yingisa mavito ya vona ya ka ya vitaniwa va hlamula eku " Ni kona" loko a hi kona. Loko ku ri hava, va nga kona va hlamula va ku "Ku hava".
- Vula leswi va swi vonako ka swifaniso onge "Manana va aka xitolo/ xikolo".
- Vula tin'hweti ta lembe hikwato na leswi swiendlekako ka ti n'hweti leti ta lembe.
- Endla tlango wa tin'hweti ta lembe.
- Vula hi swilo/swibya swi tirhisiwako mutini na mitirho ya swona.

Kuhlaya

Vana va:

- Hlaya mapeletwana, marhito hikwawo ya tikavanyisa 7 kufika 10.
- Hlaya mavito ya vona ni la mudyondzisi, nahloko ya xikolo.
- Hlaya mipfumawulo ya switatisi switshwa: **c** na **q** ni mapeletwana ni marhito ya vumbiwaka hi wona (vona 11A na B).
- Endla tlango wa kuhlaya tin'hweti ta lembe ku suka ka Sunguti ku fika ka N'wendzamhala.
- Hlaya ndzimana yingana swivulwa swo vevuka ka kavanyisa 11.

Kutsala

Vana va:

- Tsala tipeteni ti hlawuliwako hi mudyondzisi.
- Tsala mapeletwana ni marhito va tivumbela ko ku suka ka switatisi na switwari swa vhiki.
- Tsala ka va hlamula swivutaiso swa twisiso.
- Tsala marhito na swivulwa ka va tatisa hi swatwari (11B).
- Hlawula va tsala marhito ya nga na ma letere ya nga nyikwa (11E.)
- Hlawula va tsala marhito ya nga na maletere ya nga nyikiwa (11C)

Tihlamulo

A. Vona 11A.

B.	cela	qivi	covela	cuvuka	qovo
C.	cacisa	cina	quva	qivi	
D.	1. xikolo		2. saseka		3. vana

E. Vana vadirowa joko, xitulu na julu va tsala mavito ya swona hasi.

F. Vana va vula tin'hweti ta tembe na mitirho yakona.

KAVANYISA 12

Pfuxeto 1

Swikongomelo

Eku vana va:

a) Kombeta vunyingi bya leswi va nga swi dyondza ku fika ku heleni ka xiphemu xo rhanga.
b) Kombeta ku kula ka vona ka swa dyondzo ku hlamuleni ka swivutiso va nga pfuniwi hivan'wana.
c) Kombeta eku va swi kota ku tirhisa karhi wu nga pimiwa.

Swotirhisa

- Vana na tibuku totsalela ni ta kuhlaya.
- Khumbitsalelwa.

Swoendla

- Vana va tsala xikambelo tibukwini ta vona va pimeliwe.
- Karhi wa timinitsi makumimune (40 minutes)ka swi ya ka awara yin'we (1 hour).

Tihlamulo

A. Vana, Vulani / Vonani; xiluva; tuva; manana; dokodela; joko; xikolo.

B.

mufana	hahani	dulu
xikolo	sesi	vulolo

C. Tihlamulo tihambane. Tsena mudyondzisi a a xurhiseke eku marhito ya nga tsaliwa ya fanana na lawa yakumekako ka tikavanyisa 7, 8, 9, 10, 11. Mapeletwana ya kona a nga hindzi maletere mambirhi.

D. Tihlamulo tihambene. Vona eku hi swona swi nga xikolweni xa vana.

E. Vana va nga tirhisi man'wana mapeletwana ehandle ka lawa ya nga nyikiwa ka xivutiso 12E.

meleka	noni	mina	kasa	seke	sola
sesi	nomo	mona	salisa	lota	
mumu					

KAVANYISA 13

Vulolo

Swikongomelo

Eku vana va:

a) landzelela swiletelo swo vevuka.
b) hlamusela mikarhi yo hambanahambana ya siku.
c) hlaya mapeletwana, marhito ya vhiki na swivulwa swo vevuka onge za, tsa, rhe. (13B).
d) bula hehleni ka leswi va swi vonaka ka swifaniso.
e) hlaya xindzimana na ku hlamula swivutiso swi nga nyikiwa.
f) vona eku vulolo a byi kahle vutomini.

Swotirhisa

- Swifanikiso ka machati.
- Makhadi ya:

i. Mavito ya vana.
ii. Marhito ya vhiki.
iii. Marhito ku suka ka kavanyisa 7 kufika 11.

Swoendla

Kuyingisa na kuvulavula

Vana va:
- Yingisa swiletelo swovevuka kusuka ka mudyondzisi, vanghana kilasini ka vaendla onge "Tsala moyeni", "Tshama hasi" "Teka buku upfula ka pheji ya wumbirhi (2)"na swin`wana.
- Hlamusela mikarhi yo hambanahambana ya siku onge mixo,hlikanhi, madyambo.
- Va endla n'wangulano wa ku xewetana ka va hlamulana ka mikarhi yo hambanahambana.

Mupfuxi:	Rixile	Hlikanhi	Madyambo/Riperile
Mupfuxiwa:	Ahe!		

Mupfuxi: Mi pfukile njhani Mi dzumbile njhani

Mupfuxiwa: Hi pfukile mi ri njhani-vo? Hi dzumbile mi ri njhani-vo? Hi dzumbile mi ri njhani-vo?

- Vula leswi va vonako ka swifanikiso swa kavanyisa 13.
- Vulavula hi ku biha ka vulolo ku hanyeni.

Kuhlaya

Vana va:

- Hlaya marhito ya tivhiki ti nga hindza ku suka ka kavanyisa 7 kufika 11
- Hlaya mavito ya vona ka makhadi.
- Hlaya mapeletwana ya maletere manharhu ni marhito ya vumbiwako ku suka ka wona onge tsa, rha.
- Hlaya swivulwa swo vevuka ka kavanyisa 13.
- Hlaya ndzimana yi nga nyikwa ka kavanyisa 13.
- Hlaya swifanikiso swi nga ka buku.

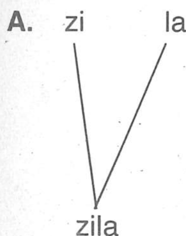
Kutsala

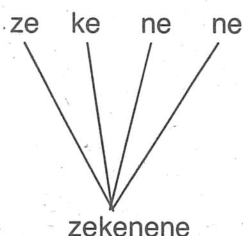
Vana va:

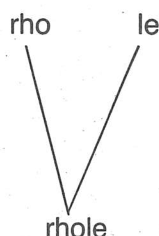
- Tsala mapeletwana ni marhito yavhiki ya ngana maletere manharhu
- Tsala tipeteni hi maletere makulu ni lamatsongo ya alifabeti:
  Ff Ff Ff Ff Ff
- Tsala ka va hlamula swivutiso ku suka ka mapeletwana ya vhiki.(Vona kavanyisa 13 B buku ya vana).
- Tsala ka vatatisa hi switwari na mapeletwana marhito na swivulwa swo vevuka.

Tihlamulo

A.

B. Vana va vumba marhito yo hambanahambana. Vona buku ya vadyondzi 13B.

C. 1. vulolo 2. rhila 3. huha

KAVANYISA 14

Swifuyo

Swikongomelo

Eku vana va:

a) ecetela mipfumawulo ya swifuyo.
b) vula matlhelo ya mune ka va tirhisa marhito mahumadyambo / vuxeni, mapeladyambo.dzonga, N'walingwi.
c) hlaya timhakanyana, tichati na tibuku ta layiburari.
d) tsala marhito na swivulwa swovevuka.

Swotirhisa

- Makhadi ya nga na mavito ya vana, ra mudyondzisi, ra xikolo xa vona ni marhito hikwawo vanga ya dyondza ku suka ka kavanyisa 7 kufika 13.
- Swifanikiso tibukwini ta ku hlaya ta vana.
- Swiphephana swa swivulwa.

Swoendla

Kuyingisa na kuvulavula

Vana va

- Vula swifuyo swa laha kaya ka va bula hi swona.
- Ecetela mipfumawulo ya swifuwo.
- Vula matlhelo yamune yamusava kamitlawa yavona.
- Vula eku mimiti yavona yile matlhelo wahi ka xikolo xavona.
- Vula mathlelo ya mune ku nga na swin'wanyana swilo swo. hambanahambana swi nga rhendzeleta xikolo xa vona onge xitolo, livala, bolwa na swotano.
- Vula mipfumawulo ya switatisi leswi mb, ny, pf, sw, ka va ecetela mudyondzisi.
- Vula mapeletwana ma humako ka switatisi swi nga hehla.

Kuhlaya

Vana va:

- Hlaya marhito hikwawo va nga ya dyondza ku suka ka kavanyisa 7.
- Hlaya mapeletwana na marhito ya vhiki onge : mba———————mbani
  nya———————nyarhi
- Hlaya mavito ya vona na marhito ya vhiki ka makhadi.
- Hlaya marhito ka mitlango ya kuhlaya.

Kutsala

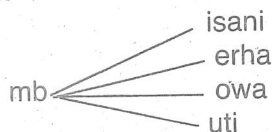
Vana va:

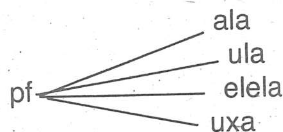
- Vumba marhito ku suka ka switatisi swa vhiki na switwari.
- Hlamula swivutiso swa twisiso.
- Dirowa swifaniso.
- Tsala tipeteni va ti lavako ni maletere ya vhiki onge Qq Qq Qq Qq.
- Tsala marhito na swivulwa ka va tatisa hi tihlamulo ti nga nyikiwa.

Tihlamulo

A.	mbowa	mbuti	nyarhi	nyeleti	nyipfu
	nyoxi	pfula	swukuta	swilo	sweka
B.	mberha	nyarhi	pfula	swifuyo	mbisani

C.

N.B. Vana va swi kota ku nyika na man'wana marhito ya fambelanako na xidyondzo.

D. 1. meleka;nyama 2. xigayo
3. tihuku 4. xowini

KAVANYISA 15

Kokwani vaVonani

Swikongomelo

Eku vana va:

a) hambanisa mipfumawulo ya switwari na switatisi swo hambanahambana onge twe twi hla hli hlo kwa kwi na swotano.
b) tirhisa mapeletwana ya nga na maletere manharhu ku vumba marhito.
c) vana va tsala ka va hlamula swi vutiso swa twisiso na ku hetisa swivulwa swo olova.

Swotirhisa

- Swifaniso swa kavanyisa 15.
- Makhadi yangana marhito.

Swoendla

Kuyingisa na kuvulavula

Vana va:

- Huwelela va ka va hambanisa mipfumawulo ya switwari, switatisi swo hambanahambana.
- Endla tlango 7 wa ku njova mapeletwana va tlhela va vula mipfumawulo ya wona.
- Kombisa matlhelo ya tindhawu to hambana ta le xikolweni na kusuhi onge. "Tiyindlo ta vadyondzisi tile dzongeni."
  Vana van'wana hikwavo va hundzuluka va cuvuka tlhlelo lalelo linga vuliwa. Va to va ri mitlawa ya munemune.
- Bula hlehleni ka vakokwani va vona. Swiyimo ni leswi va tsakelaka.

Kuhlaya

Vana va:

- Pfuxeta marhito ya ma kavanyisa ya nga hindza ku hlaya na ku endla mipfumawulo ni marhito.

- Hlaya swifaniso swa kavanyisa 15.
- Hlaya mipfumawulo ya switwari na switatisi swo hambanahambana.
- Tirhisa mapeletwana ya maletere manharhu ku vumba marhito onge hlahla, hloko na swotano.
- Hlaya marhito ya nga ka kavanyisa 15.
- Hlaya mhakanyana ya kavanyisa 15.
- Hlaya mapeletwana ka va ma kola sinyeni.

Kutsala

Vana va:

- Tsala tipeteni ti kumekako ka buku ya vadyondzi hambi ku ti hlawuliweko hi mudyondzisi.
- Tsala ka va tirhisa mapeletwana ya nga na maletere manharhu ku vumba marhito onge hlahla hleka na wotano.
- Tsala swivutiso swi nga nyikiwa.
- Tsala marhito na swivulwa ka va tatisa ni switwari na ma peletwana.

Tihlamulo

A. Tihlamulo ti hambane. Kambe vona mapeletwana ya nga ka sinya. Vona 15A buku ya vadyondzi.

B. Chauke twisisa hleka hlula/hlela kwihi chocha

C. 1. hloko 2. mabulo 3.Vonani 4. Joni

D. 1. mahlo 2.hloko 3. mavoko 4.nomo 5. tindleve

E. Vona 15B buku ya va dyondzi.

KAVANYISA 16

Ku hlota ka Vulani

Swikongomelo

Eku vana va:

a) phatha swivulwa swo vevuka.
b) kombela ka va kombisa xichavo.
c) vula timhakanyana ku suka ka swifaniso.
d) tsala ka vahlamula swivutiso hi swivulwa swi nga helela.
e) hlaya na ku vumba marhito hi mipfumawulo na mapeletwana ya nga nyikiwa.

Swotirhisa

- Makhadi ya marhito.
- Swifaniso swa swiharhi swa nhova.

Swoendla

Kuyingisa na kuvulavula

Vana va:

- Ta phata swivulwa swo vevuka onge "mbale mbale" kamitlawa.
- Ta kombela swi nga na xichavo: "Nikombela ku ya nwa mati"
- Ecetela mavulavulele ya maxaka ya vona onge vakokwani, vamanana ni lava van'wana.
- Vulavula hehleni ka swifaniso swi nga ka buku yava dyondzisi, kavanyisa 16.

Kuhlaya

Vana va :

- Hlaya marhito ya kavanyisa 15 na lawo vanga madyondza khale (Kavanyisa 7 kufika 15).
- Vahlaya marhito yanga ka kavanyisa 16 (Vona 16B) angana _kh_ , _nh_.
- Hlaya marhito ya humako ka kavanyisa 16.

- Hlaya ndzimana yinga nyikiwa ka kavanyisa 16.
- Vana va endla tlango wo hlaya.

Kutsala

Vana va:

- Tsala maletere Kk Kk Nn Nn, hi xiyimo xa kahle.
- Vumba marhito hi mapeletwana ya nga nyikiwa.
- Hlamula swivutiso swi nga nyikiwa.
- Tsala xifaniso xa xiharhi xin'we xi laviwako hi un'wana na un'wana, a thlela a tsala.
- Xivulwa hehleni ka xona: pfundla, nhutlwa, nhongo, ndlopfu.

Tihlamulo

A. dzaha, dzudza, khombo, tlokola, khosa, khatla, dzivamusoko, nhombe, nhopfu, tlimba/tlumba

B. Vona 16B.

C.
1. hloteni
2. Vulani
3. nhongo
4. mukwana
5. tinhongani
6. nhombe/muhlava

D. N'wana u dirowa swinharhi swiharhu swi nga vuliwa a tsala mavito ya swona hasi.

KAVANYISA 17

Nyoka yi luma Vonani

Vana va fanele ku:

a) vulavulisana hehleni ka ku khuvala.
b) va hlaya tinomboro ku fika ka khume.
c) va hlaya timhakanyana.
d) va vumba marhito hi maletere ya hombe na matsongo.
e) va vula mavito ya tinyoka va ti tivaka.

Swoendla

Swo vulavula na kuyingisa

- Vana va ta yingisa timhakanyana ku suka ka mudyondzisi. Vana va hlamula swivutiso swo olova ku suka ka mhakanyana.
- Vana va endla tikaringani ka mitlawa ya vona.
- Va hlamula swivutiso hehla ka tikaringani ti nga endliwa.
- Vana va ta hlaya tinomboro ku fika khume.

Kuhlaya

- Vana vahlaya marhiti ya vhiki yinga hindza ka kavanyisa 16.
- Vana vata hlaya mhakanyana ka mabuku ya vona, kavanyisa 17.
- Vana vata hlaya tinomboro kufika khume ka va endla tlango wohlaya.

Kutsala

- Vana vatsala tipeteni tihlawuliwako hi mudyondzisi ka a vona switsandzekiwaka hi vana va vona .
- Vana va hlamula swivutiso swa twisiso .
- Vana va tsala ka va tatisa marhito hi switwari enge :
  ph_ma c_la ph_rhi
  c_ma ph_la
- Vana va tsala swipele.
- Vana va hlamula mivutiso yatwisiso.
- Vana va endla mifanikiso yaleswi: phaphatani phirhi.
- Vana va tsala swivulwa swo olova hehleni kaleswi vanga dirowa.

Swotirhisa

- xifanikiso xa nyoka (phirhi)

Tihlamulo

A. B'ava, b'oha, phanga, phirhi, bvutama, hongonyi, bvanyingeta, ngati

B. Vona buku ya vadyondzi.

C. 1. haha 2. luma

D.
1. tirha
2. phaphatani
3. phirhi
4. manharhu
5. voko

KAVANYISA 18

Vonani na Vulani va vhaka

Swikongomelo

Vana vafanele eku:

a) vaendla mipfumawulo yaswiharhi swo hambanahambana.
b) vula mihlovo yo sungula.
c) vana va tsala marhito na swivulwa.
d) vana va bula mabulo ka va tirhisa mifanikiso.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

- Vana va vulavula hehleni ka swiharhi swa nhova.
- Vana va ecetela mipumawulo ya tinyanyana.
- Vana va ecetela mipfumawulo ya swiharhi swa nhova.
- Vana va vulavula hi swifaniso ka buku ya vana kavanyisa 18.

Kuhlaya

- Vana va hlaya marhito yanga ka kavanyisa 17.
- Vana va hlaya mipfumawulo ya mapeletwana ka kavanyisa 18.
- Vana va hlaya marhito kusuka ka mapeletwana ya vhiki leri.
- Vana va hlaya mhakanyana yo vevuka.

Kutsala

- Vana va tsala tipeteni.
- Vana va tsala swipeletwana.
- Vana va vumba marhito.
- Vana va tsala ka va tatisa marhito hi switwari.
- Vana va tsala mivutiso ya twisiso.
- Vana va ta tsala ka va vekela ka swotala.

Swotirhisa

- Makhadi a swiharhi swa nhova ya nga na mavito ya swona.

- Makhadi ya marhito ya kavanyisa 18.
- Mifanikiso ya tinyoka

Tihlamulo

A. Vona 18B

B. 1. timovha 2. tinguluve 3. tidoki
4. mavhengele 5. swimanga

C. Vona 18B

D. 1. movha 2. vambirhi 3. dorobeni
4. Tsatsawani 5. swiharhi

KAVANYISA 19

Swofambisa

Swikongomelo

Vana vavafanele:

a) ku vula swi tirhisiwako kufamba lwenzo.
b) ku ecetela mipfumawulo ya swofambisa swohambanahambana.
c) kutlelisela mapeletwana vanga dyonda.
d) kuhlaya xindzimana xinganasviga swimbirhi.
e) va tsala mavito e tindlela tofamba hi tona.

Swo engetela

Vana avavumbe swofambisa. Loko mukuma tiwaya avalungise hi tona.

Swotirhisa

- Mifanikiso ya swofambisa.
- Makhadi a mavito.
- Mathikiti, basikirhi yi kumekako.

Swoendla

Swa kuvulavula na kuyingisa

- Vulavulani hehleni ka ku famba tilwenzo. Hiya kwihi? Hi famba hi yini?
- Vana a va ecetele mipfumawulo ya tindlela swofambisa van'wani vaboxa ku i xini.
- Bulani switirhisiwako loko mufamba lwendzo. Hi lava mali, mafurha a bazi, movha?
- Vana a va dyondze hi hloko yelano wa pfumawulo(rhyme) "Famba xitimela".

Kuhlaya

- Vana a va hlaye mapeletwana matshwa na ku tlherisela man'wani.

lwa	lwe	lwi	lwo	lwu
rha	rhe	rhi	rho	rhu
dya	dye	dyi	dyo	dyu

lwana	rhanga	dyana
lwela	rheta	dyela
lwisa	rhima	dyisa
kholwa	rhola	dyoha
xikolweni	rhurhumela	dyuhala

- Hlayisa vana tlango wa marhito ka makadi.
- Hlayisa vana xifaniso ka buku la vona leswi va swi vonako.

Kuna xitimela
Vanhu vachika xitimeleni.
Vulani u tsutsumela tatani va yena.
- Vana va pfuniwa ku hlaya ndzima " Xitimela", kilasini ni ka mitlawa.

Kutsala

- Vana vatsala mapeletwana namarhiti a wona lw_ rh_.
- Vatsala mavito etindlela tofambisa.

D1. Vana a va nyike tihlamulo hi kubula va nga se tsala.

Tihlamulo

B. 1. xiporho 2. Bulawayo
3. basikirhi 4. mbewu

C. Vana vadirowa mufanikiso wa basikirhi va tsala eku " Basikirhi ya Vulani" hasi ka xifaniso.

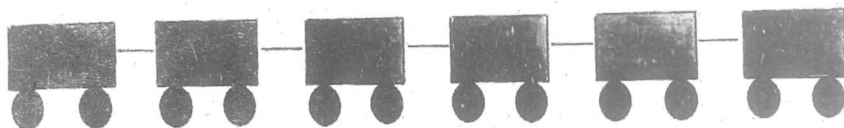
D. Swifaniso
Vana a va tsale swifaniso swa swofambisa va tsala mavito hasi ka xifaniso.

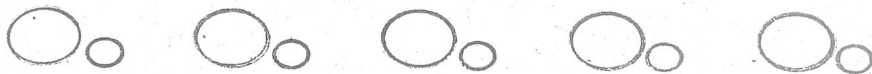
D. xitimela movha xikepe bazi

vana vadyondza kupeletela

E. 1. dya 2. dyele 3. dyisa

F. Peteni

KAVANYISA 20

Mitlangu xikolweni

Swikongomelo

Vana va fanele:

a) va kota ku vula mitlangu yale xikolweni.
b) va valavula hehleni mitlango hale xikolweni vatsakelako.
c) va kota ku hlaya ndzima yatwisiso na marhiti.
d) va kota ku vulanelana hehleni ke ntlangu ngava tsakisa wale xikolweni.

Swoendla

Swo vulavula na ku yingisela

Vana a va vulavule hehleni:

- ka leswi swi endlakako ka mufanikiso wu nga ka kavanyisa 20.
- Ka ntlango lowu va tsakekelako wale xikolweni va hi kami tlawa ya vona.
- Ke minawu leyi va tivaka yale bolweni.
- Ka mitlango leyi.

1. Ntlango wa bolwa lava nhwanyana.
2. Ntlango wa bolwa lavafana.
3. Ntlango wa kutsutsuma.

Kuhlaya

- Vana a va hlaye marhito a nga ka makhadi.
- Vana a va hlaye ndzima ya twisiso.
- Vana a va hlaye mitila/xivulwa.

Kutsala

- Marhito emabukwini.
- Vana a va tatise mindzati hi mapeletwana, switwari ni marhito.
- A va hlamule swivutiso swa twisiso.
- Vana a va dirowe xifaniso xa mufana loyi a khomeke bolwa.
- Vana a va tsale tipeteni leti.

Rrr	Rrr	Rrr	Rrr	Rrr	Rhisa	rhula	rhiha
Sss	Sss	Sss	Sss	Sss	Susa	suna	sungulo

C. tlango, bolwa, xikolo, mufana, yimbelela

D. 1. tlangu wa bolwa
2. Tsutsumani
3. Vulani
4. Tsakani

E. 1. vuswa
2. swiyela
3. swukuta
4. nwa

KAVANYISA 21

Tinguva talembe

Swikongomelo

Eku vana va:

a) hlamusela mikarhi ya lembe na leswi endlekako ka yona.
b) vula tinhweti talembe.
c) hlaya marhito na ndzima yatwisiso.
d) tsala.

Swoendla

Kuvulavula nakuyengisa.

- Vana vata vula tin'hweti ta lembe ka va yimbelela lisimu.
- Vata vula mikarhi ya lembe.
- Vana va ta hlaya marhito.

A. vana va ta vumba marhito man'wana ni man'wana ya fanelako.

B. 1. hi 2. me 3. la

D. 1. wo titimela 2. juzi 3. pfula 4. hlovo

KAVANYISA 22

Khisimusi

Swikongomelo

Eku vana va:

a) vulavula hi swa swilo swi tsakisako ka kisimusi
b) vaendla tlango wakisimusi wakutsalwa kaJesu.
c) hlaya mapeletwana, marhito nandzima ya twisiso.

Swoendla

Kuvulavula na kuyengisa

- Va vulavula hiswa yin'wani Khisimusi va nga yi rhivaliko.
- Vana va vulavula hi swa swilo swi tsakisako ka Khisimusi.
- Vana va dyondzela tlango wa ku tswaliwa ka Jesu.

Kuhlaya

- Vana va hlaya mapeletwana namarhito avhiki yi nga hela.
- Vana va hlaya marhito a kavanyisa 22 va ka va yendla tlango wo hlaya.
- Vana va hlaya ndzima ya twisiso.

Kutsala

A. Vana va tsala maletere kahle

byela	tlokola	mbita
byona	mbuti	yetleta

kk kk kk kk kk kk kk kk kk kk kk kk kk
RR RR RR RR RR RR RR RR RR RR RR RR RR

B. Vana va tsala marhito va ka va tatisa hi switwari swi nga siyiwa.

C. 1. N'wendzamhala 2. homu 3. swibya 4. tsakisa

D. nyama direzi chukela titangu

E. Vana va dirowa xifaniso xa munhu a tsakako hi siku la khisimusi.

Swotirhisa

- Makhadi ya maletere na marhito.
- Mufanikiso wa Jesu.
- Mifanikiso ka buku ro hlaya.

KAVANYISA 23

Ndlala

Swikongomelo

Vana va fanele ku:

a) vulavula hlehleni ka ku biha ka ndlala na ku karingeta hehleni ka ndlala.
b) yingisa na ku ecetela mipfumawulo ya marhito ya vhiki.
c) hlaya marhito ya vhiki na ndzima ya vhiki.
d) hlamula swivutisonyana hehleni ka ndlala.
e) kutsala marhito ya mapeletwana va nga ya dyondza.

Swotirhisa

- Makhadi ya mapeletwana na marhito.
- Swifaniso swa ndleve, ndlopfu, tindluwu.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

Mudyindzisi u vutisa vana eku va eca kuvula swilo swi talako ku karhata ndyangwini, hambi ku kombeta vana xifaniso xan'wana wa mufana a nga tshama hasi a ondzile a hi na ndyelo wu nga hava chumu.
Mufana u khomile lihlaya ku kombeta eku u twa ndlala.
Mudyondzisi a a vutise vana eku va vula leswi va hleketako hehleni ka xifaniso

- Vana va pfuniwa eku va boxa "ndlala".
- Vana va vula leswi va swi vonaka ka xifaniso.
- Vana va bula hi ku biha ka ndlala va tshamako va yi vona hambi ka miganga ya ka vona va bula kilasini.
- Mudyondzisi a pfuna vana hi swivutiso leswi

1. Ndlala yi endlekile kwihi?
2. A ku ri mutini wa mani?
3. A swi ri na xiyimo xi nga njhani?
4. Va tile va ta hanyisiswa hi yini?

Kuhlaya

Vana vatlhelisela mapeletwana xa xe xi xo xu na mba mbe mbi mbo mbu.

- Va tlhela va vumba marhito.
- Vana va dyondzisiwa mapeletwana: ndla ndle ndli ndlo ndlu. Vama vula va hi ma cuvukile ku humesa mipfumawulo ya kona.
- Vana va dyondzisiwa marhito lawa : ndlala ndleve riendli ndlopfu ndluwu ku hina swifaniso swa ndleve na ndlopfu na tindluvu hi to xe.
- Vana vahlayamarhito ya vhiki leli a hi ka makhadi, kilasini ni kamitlawa ya tlhanu tlhanu wa vanhu ka va tirhisa makhadi ya nga na marhito.
- Vana va pfuxeta ku hlaya marhito ya vhiki ya nga ka makhadi.
- Mudyondzisi u tsala ndzima "Ndlala a yi kahle" ka khumbitsalelwa.
- Mudyondzisi wa hlaya ndzima ka a kombetela marhito hi linhi.
- Vana va hlaya kilasini se va ta hlaya ka mitlawa.

Kutsala

- Mudyondzisi vahlaya swivutiso na vana ka va nyika tihlamulo va ri swin'we.
- Vana va vekela hambi ku namarheta makhadi ya nga na marhito ku nga hlama.
- Mudyondzisi vasusa makhadi a tihlamulo vana vatsala ka va hlamula mabukwini ya vona.

Tihlamulo

A. ndlala mbita ndluvu xeva/xuva

C. 1. bihile 2. vanhu
3. pfula 4. kudya.

D. 1. xeva 2. mbatlo 3. mberha
4. ndleve 5. ndluvu

E.
- Mudyondzisi va nyika vana switwari a e i o u swi nga ka makhadi na marhito ya nga ka makhadi kambe a hine laha ku nga hlama eku va hlaya ka va tatisa ka mitlawa.
- Vana va tsala mabukwini un'wana na un'wana.

F. Vana va vumba marhito ka mitlawa va tlhela va hlayela van'wani kilasini. Mudyondzisi u nyika vana makhadi ya nga na mapeletwana.

Xikombiso: mbu + ti =mbuti.

Vana vatlanga ka va vumba marhito ka mitlawa.

- Vana vatsala marhito vamavumbeke ti bukwini tavona to tsalela.
- Tihlamulo: vana vafanele kuhumesa marhito ya vhiki (vona 23B) ka buku yavona.
- Vana ava vadyondzele ku tsala kahle ku suka ka ximatsi ku ya ka xinene ka va tsala tipeteni ta maletere.

bbb ddd bbb ddd bbb ddd

KAVANYISA 24

Pfuxeto 2

Swikongomelo

Vana vafanela ku:

a) pfuxeta mapeletwana hikwawo lawa va nga dyondza.
b) vumba marhito hi mapeletwana hi voxe.
c) vahlaya marhito lama nga nyikiwa.
d) peleta marhito.
e) tatisa hi marhito ya nga nyikiwa.
f) kuhlawula xilo xinga weliko eka tlawa wo karhi.

Swotirhisa

- Makhadi ya nga ni marhito.

Tihlamulo

A. Vana a va hlaye mapeletwana lama nga tsaliwa va karhi va humesa mipfumawulo kahle.

B. Vana a va hlaye marhito va karhi humesa mipfumawulo kahle.

C. Vana a va peletele mavito ya swilo leswi nga ka swifaniso.

D. 9. fole 10. mati 11. misinya

E. 12. mavele 13. tiyindlo 14. mati
15. vafana

F. susa xi nga xoxe
16. poto 17. vuswa 18. vito

KAVANYISA 25

Kutlhelela xikolweni

Swikongomelo

Vana vafanele ku:

a) yingisa na ku vulavula mapeletwana, marhito swivulwa na swiyimo swinga hehleni ka kuthlelela xikolweni.
b) ku hlaya mapeletwana, marhito na swivulwa swa vhiki.
c) ku tsala mapeletwana, marhito, swivulwa na swifaniso.

Swoengetela

- Vana va tlanga mitlango ya bolwa na ku kandiyakandiya.
- Vana va pfuneta ku swiyela na kucheletela swiluva.

Swotirhisa

- Khumbitsalelwa
- Makhadi ya mapeletwana
- Swifaniso

Swoendla

Kuyingisa na kuvulavula

- Vana vabula hehleni ka leswi tsakisaka xikolweni.
- Vana vayingisa nakuvulavula mapeletwana, marhito na swivulwa kava ecetela mipfumawulo.

Kuhlaya

Vana vafanele ku:

- Hlaya mapeletwana, marhito na swivulwa.
- Hlaya ndzima ya vhiki.

Kutsala

- Vana va fanele ku tsala mapeletwana, marhito na swivulwa swa vhiki.

A.1. Mudyondzisi u pfuna vana eku va bula hileswi va nga swiendla ka holideyi.

2. Mudyondzisi u pfuna vana eku va bula hehleni ka leswi swi tsakisaka xikolweni. Ku fanana na leswi:

- mitlango
- vanghana
- swidyondzo
- vadyondzisi

B. Kuhlaya

- Mudyondzisi u hlayela vana mapeletwana na marhito vana ka va ecetela mipfumawulo.
- Vana va tlhamusela swivuliwako hi marhito va ya hlayako.

- Mudyondzisi u hlaya ndzima ya vhiki vana va ecetela.

Kutsala

D. Mudyondizisi na vana va ta bula hi tihlamulo ta swivutiso.

- Vana va tsala tihlamulo tibukwini ta vona.

A. Vana va vumba marhito ka mitlawa ka va tirhisa makhadi.

hl - hlahla, hlamba, hlakula, hlawula, hlampfi, hleva, lihlelo, mahlevo, lahlisa, hlola, hlolwa, hlula, hlahlula.

pf- pfala, pfalela, pfelela, pfimba, pfimbeliwa, hlapfi, pfundla, pfula, pfulela, pfuxa, pfuxela.

rh- rhanga, rharha, rhamba, rhelela, rheleta, rhima, rhila, rhola, rhole, rhotela, rhurha, rhurhela, rhumbi, nharhu.

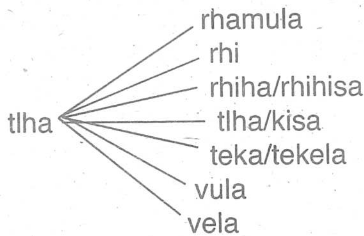
lw- lwana, tsalwa, xivulwa, lwandle, lwango, lwela, lwetana, lwisa.

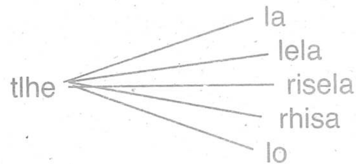
dy- dyana, dyambu, dyela, dyelo, dyisa, dyilwandle, dyiwa, dyoha, dyondza, dyondzeka, dyondzi,, dyondzisa, dyohela, dyuhala,dyuhata.

B. Vana va dirowa xifaniso xa Vulani a karhi a hlaya buku. Hasi ka xifaniso va tsala eku "Vulani uhlaya buku."

Ndzako ka ku tsala, vana a va andlale tibuku ta vona eku hikwavo va rhendzeleka kava vona a nga tsala swo saseka.

C. Vana vavumba marhito a swipano endzaka vata tsala tibukwini tavona.

D. 1. vumbirhi 2. Matsena
3. lisimu 4. ku dyondza

KAVANYISA 26

Mitirho

Swikongomelo

Vana vafanele:

a) va ta komba vahlaya marhito ya mapeletwana manharhu.
b) va ta bula hehleni ka mitirho ya vatsali vavona.
c) va ta vula swilo swi tirhisiwako ka mitirho.
d) va ta hlamula swivutiso swa twisiso.
e) va ta tsala marhito.

Swoendla

Swovulavula na ku yingisa

- Ku vula mitirho ya vatswali na maxaka.
- Ku yingisa marhito ya mudyondzisi wa vona na van'wani va tirhako xikolweni.
- Vana va hlamusela swi tirhisiwaka ka mitirho yo hambana, dokodela, makhanika.
- Vana a va endle tlango wamanani va nga famba na n'wana xibedhlela ka dokodela va bula va kava layela matshungulele.

Kuhlaya

- Valavulani swi voniwako ka mufanikiso ka buku la. Vana vavula mavito a vatirhi lavaya mukoti/mudyondzisi.
- Hlayani na vana swi nga le ka buku la vona.
- Hlayisa vana makhadi anga tsaliwa marhito ya nga hasi.

dokodela	muongoli
makhanika	muaki

- Vana a va dyondze va hlaya:

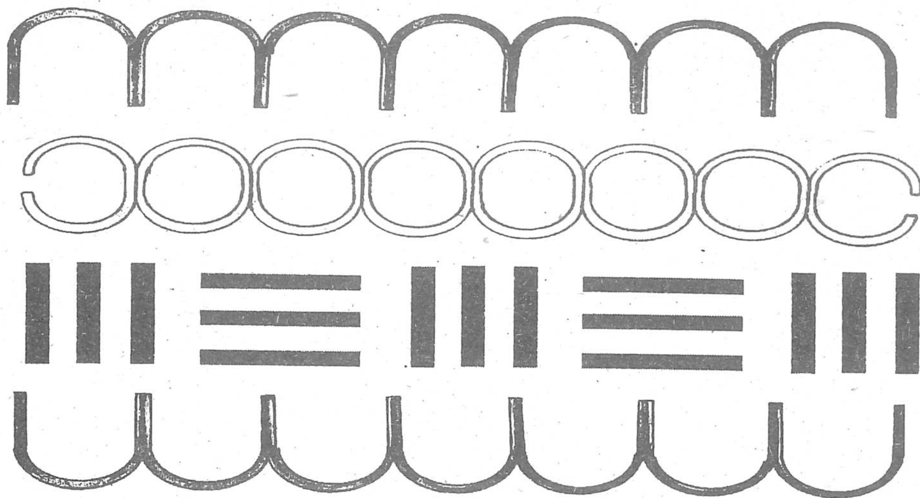
n'a	n'e	n'i	n'o	n'u
tsa	tse	tsi	tso	tsu

Kutsala

- Vana a va tsale mapeletwana vangadyondza ts-
- Vana a va tsale mavito a mitirho yavatswali.
- Vitanela vana marhiti va kavatsala.
- Vana avatatise swi nga ka buku la vona.

B'ava Gezani va chayela bazi.
Makhanika u lungisa ti movha.
Dokodela u tirha xibedhlela.
Vonani u ta endla mudyondzisi.

Tipeteni

aka marhito

A. Vana a va tatise marhito swo fanela hi mapeletwana va nga dyondza

n'a_	tsa_	ngu_
vhu_	kho_	nye_

Swo engetela

1. endla tlango nevana.
n'wana u hlambanyisa swa tirho van'wani va boxa

e.g ni tirha xibedhlela, ni tshungula vavabyi ni mina mani?

Va ta ku——————dokodela

2. Vana va tsala mifanikiso ya mitirho na mavito ya yona.

B. Hetisa

mudyondisi	dokodela
muongoli	makhanika

Swotirhisa

- Mifanikiso ya mitirho.
- Makhadi a marhitio na mavito.
- Sw tirhisiwaka ka mitirho--xikomu, swipanela, mabandichi, tichoko

C. 1. bazi 2. movha 3. n'anga
4. mudyondisi 5. hahani

D. xikolo	mudyondisi
muvabyi	dokodela
tihlolo	n'anga
jekiseni	muongoli
n'wana	muveleki
homu	murhisi

E. 1. lava 2. loyi 3. lava 4. leti

KAVANYISA 27

Swa ku tihungasa

Swikongomelo

Vana va:

a) vana va fanele ku tiva tindhawu to tsakela.
b) ta vula mitlango yi va tsakisako.
c) ta vula leswi swi va tsakisaka loko va hi makaya na le xikolweni.
d) hlaya mapeletwana ya nga le bukwini ya vona.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

- Mudyondzisi wa vulavula na vana hehleni katindhawu to tsakela to hambana.
- Mudyondzisi wa va byela hehleni ka tindhawu ta le madorobeni to tsakela.
- Vana va vulavula swi va tsakisako makaya na lomu va tshamako.
- Vana va ta vutisana hehleni ka tindhawu leti va hi ka swipano.

Kuhlaya

- Vana va ta tlherhisela marhiti ya kavanyisa26.
- Vana va ta hlaya mipfumawulo ya kavanyisa 26 tha – thu.
- Vana va hlaya marhito kusuka ka mapeletwana.
- Vana va hlaya mhakanyana yo vevuka

Kutsala

- Vana va ta tsala tipeteni kumbe mavala va tsandekako mudyondzisi a hlawula swihluphako vana
- Vana va ta vumba marhito.
- Vana va ta tsala swivutiso swa twisiso.
- Vana va ta endla swifaniso swa vana va njovako. Hasi va tsala ku "Vonani na Vulani va njova."

Swotirhisa

- Makhadi ya ma rhito.
- Chati la swivulwa.
- Swifaniso ka buku ya vona.

E. 1. kutlanga 2. tihlapfi 3. tlanga
4. Vonani 5. tihungasa

F. 1. xitheve 2. njarha 3. njini
4. thumba 5. njova

KAVANYISA 28

Kunjani handle?

Swikongomelo

a) vana vafanele ku tiva swikombiso swa pfula.
b) ku kota ku vula leswi va vonaka ka mufanikiso.
c) kutiva eku loko ka kuna a va faneli ku yima hasi kamisinya yo leha kumbe ku koma swi ambulela.
d) ku hlaya mipfumawulo yi nga nyikiwa.
e) ku hlamula swivutiso swa twisiso.

Swoendla

Kuvulavula nakuyengisa

- Mudyondzisi wa valuvula navana hehleni kakudzindza natilo.
- Vana va valavulawo leswi vangatwa kumbe kuvona.
- Vana va valavula leswi vavonaka loko pfula yihetile kuna.
- Vana va cuvuka mayimele ya le handle vavalavula leswi vahleketako.

Kuhlaya

- Vana vatlherhisela kavanyisa 27.
- Vana vahlaya leswi vavonaka kamufanikiso.
- Vana vahlaya mipfumawulo yavhiki leyi: ny__ qh__ e. g qhavula .
- Vana vahlaya ndzima yilandelaka mipfumawulo leyi.

Kutsala

- Vana va vumba marhito.
- Vana va sala mapeletwana.
- Vana va hlamula swivutiso swa twisiso va nga hlaya.
- Vana va endla mufanikiso wa kokwani va tsala ku Kokwani N'waHlayisi
- Kutsala letere va nga kotiko kahle.

Swotirhisa

- Mifanikiso eka buku ya vana.
- Marhito ka makhadi.
- Marhito khumbini nele ka chati.

Tihlamulo

C. 1. hehla 2. n'walungwini
3. mahumadyambo 4. nambo

D. mapapa kwangulatilo moya
ku thona makhutla

KAVANYISA 29

Swiambalo

Swikongomelo

a) vana va fanela ku vula swiambalo va tivaka.
b) kuhlaya mavito ya swiambalo.
c) hlaya mapeletwana ya nga na gq nq.
d) kuhlaya ndzima ka va tsutsuma.

Swoendla

Kuvulavula na kuyengisa

- Vana va vavula leswi vavonaka kamifanikiso.
- Vana va vula kuswi ambalo leswi swigqokiwa nivamani
- Vana va vula vanhu vavativako va gqokako swigqoko mitirweni yavona.
- Vana va valavula eku swiambalo leswi swi lunghisiwa hi yini.

Kuhlaya

- Vana va tlherisela tirho wevhiki yinga hinda.
- Vana va hlaya mapeletwana lawa: gqa nqa.
- Vana va hlaya marhito amapeletwana.
- Vana va hlaya swivulwa swavhiki leyi.
- Vana va hlaya leswi va vonaka ka mifanikiso.

Kutsala

- Vana va tsala tipeteni ta maletere to fanana na leti
  Pp Pp Pp Pp Pp Pp Pp Pp Pp
- Vana va vumba marhito kusuka ka mapeletwana vanganyikwa.
- Vana va tsala swipeletwana swi sukako ka mapeletwana ya vhiki leyi.
- Vana va hlamula mivutiso ya twisiso ka kavanyisa 29.
- Vana va ta yisa marhito ka swotala.

Swotirhisa

- Makhadi ya marhito.
- Chati la mapeletwana.

B. swigqoko swibelana tikhomba tivhiki tinguvo

C. 1. xibelana/xibabela 2. Giyani
3. vhiki 4. vuhlalo
5. xikocikari

KAVANYISA 30

Pfuxeto 3

Mudyondzisi wa swi kota ku landzelela nongoloko wu nga nyikiwa (A-E) hambi kuteka swiphemu hi ku vona ka yena ka swi fambelana na ku kota ka vana.

A. Hlaya

Vana va sungula hi ku hlaya mapeletwana kilasini.
Mudyondzisi u fanele ku vona eku n'wana un'wana na un'wana u hlayile mapeletwana lawa ka a tsala timakisi hasi ka buku ya hlolisiso.
Vana va nghena hi un'we ka vahlaya.

B. Hlaya marhito na kupeleta

i. Mudyondzisi a a vone eku n'wana un'wana na un'wana u kuma karhi wa ku hlaya yena ka a tsala timakisi hasi.
ii. Nakambe mudyondzisi wa swi kota ku vitanela vana ka vatsala swipeletelo swa marhito yanga ka B (1).

C. Tatisa hi switari a e i o u

Mudyondzisi a a sungule hi ku pfuxeta vana hi kuva hlayisa mapeletwana ka kavanyisa25 kufika 29. Vana va nyika marhito a fambelanako.

Tihlamulo

nyelela	nqolo	n'anga	tsuva	xithapu
qhivi	n'wina	tsema	njova	tlhava/tlhuva

D. Vumba marhito hi mipfumawulo

Vana ava pfuniwe ku tlherisela mapeletwana hi ku vulavula va nga se tsala.

Tihlamulo

-ny- nyama, nyarhi, nyelela, nyeleti, nyika, nyikela, nyipfu, nyipi, nyoka, nyonga

-th- thavathava

-nq- nqolo

-wh- whii

-n'w- n'wana, n'wehla, n'wina, n'winyi

-nj- njakeni, manje, njelengwa, njovo, njova, njovela, njuzu

- n'- n'anga, n'oka,

-qh- qhavula, qhivi

-tlh- tlhavula, tlhava, tlhetlha, tlhoma, tlhuva

-ts- tsala, tsalisa, tsakela, tseana, tsema, tseleka, tsimba, tsona, tsutsuma, tsuvula

E. Tatisa himapeletwana manene

Mudyondzisi u sungula ku hlaya na vana xikambelo ka va bula vanga tsali, se vata tsala siku la lelo hambi ku li landzako.

Tihlamulo

1.	nqolo	2.	nyuko	3.	van'wana
4.	tsema	5.	xitlhavo	6.	xinjovo
7.	qhavula	8.	gqoka	9.	n'winyi
10.	nyuma				

KAVANYISA 31

Swihari na swin'wanyani

Swikongomelo

Leswaku vana:

a) va kota ku vulavula hi hlokomhaka leyi nyikiweke.
b) hlaya ndzima va ta hlamula swivutiso.

Swotirhisa

buku ya vadyondzi

Tihlamulo

B. nhongo	nyoxi	nharhu	vanhu
mholovo	mheho	mhuti	mhisi
nyama	vuswa		

C. 1. nharhu 2. Nyama
3. xixevo 4. harhi

KAVANYISA 32

U waka mani?

Swikongomelo

Eku vana va:

a) vulavula hehleni ka swivongo swa vona
b) vana vaendla swiphatho swa swivongo swa vona.
c) vana va ya ka swipano swa vona va ka va vutisana hi swa swivongo swa vona.
d) vana va hlamula swivutiso hi swa swivongo.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

- Vana va vulavula hehleni ka mindyangu ya vona na swivongo swa vona.
- Vana ka swipano swa vona a va phate swivongo swa vona.
- Vana vavutisana hiswa swivongo swavona.

Kuhlaya

- Vana va hlaya mapeletwana na marhito ya vhiki yi nga hindza.
- Vana va hlaya marhiti ya kavanyisa va ka va endla tlángo wo hlaya.
- Vana va hlaya ndzima ya twisiso.

Kutsala

A. Chauke	Ndzilo	Xivango
Baloyi	fenhe	Manyise

Vana va tsala maletere

jjj jjj jjj ppp ppp ppp

B. Vana va tsala swipele ku suka ka marhito ya nga hlayiwa.

C. Vana vaendla mifanekiso ya swiharhi swa swivongo swa vona. Va tsala xivulwa hasi “Vaka___ vayila___.”

Swotirhisa

- Makhadi ya maletere na marhito.
- Makhadi ya swivulwa.
- Mifanikiso ya swiharhi swo hambanahambana.
- Mifanekiso ya le bukwini.

Tihlamulo

1. Chauke	2. ndzilo	3. Baloyi
4. fenhe	5. kondlo	

D.	xivongo	fenhe	kondlo
	N'waHlayisi	Baloyi	

KAVANYISA 33

Likaringani la tinomboro

Swikongomelo

a) vana va fanele va kota ku endla tikaringani.
b) vana va fanele va kota ku hlaya nomboro yin'we ku fika khume.
c) vana va fanele va kota ku tsala nomboro ku fika khume.

Swoendla

A. Swo valavula na ku yingisa

- Vana a va vulavule hehleni ka tikaringani.
- Vana a va vulavule hehleni katinomboro ku fika khume .

B. Kuhlaya

- Vana a va hlaye tinomboro ku suka ka n'we ku fika khume.
- Vana a va hlaye twisiso .
- Vana a va hlaye swivulwa.

C. Kutsala

- Vana a va tatise marhito.
- Vana a va hlamule swivutiso swa twisiso.
- Vana a va tsale tinomboro ku fika khume.

D. Swotirhisa

- Makhadi a nga tsaliwa marhito.
- Xifaniso xapfundla na khala na vana va yona.
- Makhadi ya nga tsaliwa tinomboro n'we ku fika khume.

Tihlamulo

B. 4. mune 5. tlhanu 6. tsevu
8. nhungu 9. kaye 10. khume

C. 1. n'wapfundla
2. gonga
3. n'wakhala
4. khume
5. pfundla

KAVANYISA 34

Swiharhi swa le matini

Swikongomelo

a) vana va vula mavito a swiharhi swale mutini, nhoveni na swa le matini.
b) vana va valavula swidyiwako hi swiharhi swa le matini.
c) vana va vula mitirho ya swiharhi leswi ka hi na vanhu swi hi pfuna yini?
c) vana va hlaya timhakanyana ka buku lavona.
d) vana va tsala marhiti na swivulwa.

Swoendla

Kuvulavula na kuyingisa

- Vana va vula swiharhi swa le matini.
- Vana va valavula hehleni ka leswi swii dyiwako na ku swi dya yini swona vo.
- Vana va valavula hehleni ka swiharhi swi vavisako swi tshamako matini.
- Vana va ecetela makhomelo ya endlako ngwenya swiharhi.
- Vana va valavula hiswilo leswi swi hi pfuna hi yini.

Kuhlaya

- Vana va hlaya tirho wa vhiki yi nga hindza ya kavanyisa 33.
- Vana va hlaya marhito ya nga le ka makhadi avhiki.
- Vana va hlaya mipfumawulo ya kavanyisa 34 yinge: mb tl ngw.
- Vana va hlaya mhakanyana yi nga le ka buku ya vana.
- Vana va endla tlango wo hlaya mavito ya swilo swi tshamako matini.

Kutsala

- Vana va tsala marhito ka va tatisa hi swiharhi swi nga siyiwa

1. hl__pfi	2. ngw__nya
3. k__tla	4. Mb__ma

- Vana vatatisa swivutiso swi nga vutisiwa ka buku ya vana.

Vana va vumba marhito.

tl__ mb__ ngw__

vana va endla mifanikiso yo hambana ya swilo va nga dyondza.

mboma	________	matini
tihomu	________	xivaleni
tihuku	________	ka xihahlo
nyoka	________	celeni
nyanyani	________	xisakeni
fenhe	________	magangeni

1. Save
2. swiharhi
3. mune
4. swiluvana na lidaka
5. mune
6. ngwenya

KAVANYISA 35

Masiku yavhiki

Swikongomelo

Vana vafanele:

a) va vula mavito ya masiku a vhiki na kuma hlaya.
b) va hlamusela leswi va endleko kasiku lin'wani na lin'wani.
c) va hlaya mapeletwana matswa.
d) va vumba marhiti hi mapeletwana matshwa.
e) kutsala masiku a vhiki hi dheti.

Swoendla

Swovulavula na kuyingisa

- Vana a va boxe masiku avhiki.
- Bulani leswi va endlako siku na siku kaya na le xikolweni. Vutisa, "Uyendla yini hi Mugqivela? Hi Soto? Wawunharhu?"
- Vana ava bule hahleni ku mayimele ya siku nasiku. Tatisani chati ra maxelo.

Nyamutlha wawu_____.
Handle ku na ___(ka hisa/ ka titimela.)

Kuhlaya

- Vana a va hlaye mapeletwana a nga dyondziwa khale na matshwa.

tlha	tlhe	tlhi	tlho	tlhu
gqa	gqe	gqi	gqo	gqu

Wawuthlanu Mugqivela

- Bulani hehleni ka mufanikiso u nga le bukwini ya vona
  Xini xi endliwako?
  Vana vaya xikolweni.

- Vana a va hlaye ndzima kabuku ya vana.

Kutsala

- Tsalisa vana deti kahle siku na siku.
- Vana va tsala mavito ya masiku.

Tihlamulo

A. Muvhulo — Wavuthlanu
Wawumbirhi — Mugqivela

B. **Hetisa**

Vana va thlelisa mapeletwana va tatisa hi wona mavito ya masiku.

C. 1. Masiku ya vhiki (hithlanu nema mbirhi).
2. Siku losungula (hi Soto).
3. Siku lohetisela (Mugqivela).
4. Hi Soto votala vaya (Sotweni).
5. Masiku tlhanu.

Vona ku vana va tsala marhiti ya masiku kahle.

D. 1. Soto — 2. Muvhulo — 3. Wavunharhu
4. Wavumbirhi — 5. Wavumune — 6. Wavuthlanu
7. Mugqivela

(Weather Chart) Chati la mayimele e le handle

- Tsala u lunghisa chati leli

- Vana a va bule va tatisa himasiku a vhiki.

Tipeteni

Swotirhisa

Makhadi ya mavito ya masiku –chati la maxelo.

KAVANYISA 36

Pfuxeto 4

Swikongomelo

Leswaku vana va:

a) kota ku hlaya mapeletwana hikwawo ya nga dyondziwa.
b) hlaya no peleta marhito kahle.
c) kota ku hlawula switwari swo tatisa hi swona leswi faneleke.
d) vumba marhito hi mipfumawulo ya switatisi leyi nyikiweke
e) tatisa swivulwa hi mapeletwana na marhito lamanene.
f) boxa mavito ya swilo leswi fanisiweke.
g) tsala tinomboro.

Swotirhisa

- Buku ya vadyondzi.
- Makhadi ya kombako mapeletwana na marhito.

A. Vana vahlaye mapeletwana na marhito lama nga nyikiwa.
Tihlamulo: buku penisela n'wana mana fenhe ribye tafula hembe bazi khutla nhwanyana xibodze mbuti qivi ngwenya

B. Vana a va boxe mavito ya leswi nga ka swifaniso.

Tihlamulo

C. 1. mahlo 2. mavoko
3. milenge 4. nomo

D. 5. xivala 6. muti 7. bako

E. 8. Vito la n'wana 9. yo sungula
10. mufana/nhwanyana

F. 11. Vulani wa vuya 12. B'ava va le kaya
13. Rhulani na Tsakani i vana

G. 14. Kombo 15. khumetlhanu
16. makumembirhi

HLUVUKO WA HINA

Buku Ya Mudyondzisi
Tangha 1

Buku leyi yi pfuna mudyondzisi kudyondzisa tidyondzo ta tangha 1 hi ku:

- pfuna mudyondzisi ku endla tirho wa yena hi ku komba vuxaka exikarhi ka tidyondzo ni Silabasi.
- nyika switirho leswi swi faneleke ku tirhisiwa laha ku faneleke leswi mudyondzisi a kot ako kutirhisa. .
- nyika yin'wana mitirho leyi mudyondzisi a faneleke ku engetela eka tidyondzo ta n'wana.
- pfuna nakambe ku nyika mudyondzisi tihlamulo ta swivutiso leswi nga eka buku ya vadyondzisi.
- nyika mudyondzisi swikongomelo swa yin'wana na yin'wana kavanyisa.
- pfuna mudyondzisi hi tindlela to dyondzisa ha tona.

Approved by the Ministry of Education, Sport, Arts and Culture.

ISBN: 978 0 7974 4201 6

ZPH PUBLISHERS (PVT) LTD.